

Върху проблема за концептуалната рамка

Радослав Георгиев Оведенски,

студент по философия, Философски факултет

Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград, България

e-mail: radi_ovedenski@abv.bg

On the conceptual framework's problem

Radoslav Georgiev Ovedenski

A philosophy student, Faculty of Philosophy

South-West University „Neofit Rilski“, Blagoevgrad, Bulgaria

e-mail: radi_ovedenski@abv.bg

***Резюме:** Статията е посветена на проблема за концептуалната рамка. Обхванат е период от двадесет години от историко-философския генезис – втората половина на двадесети век. В този период проблемът е дискутиран и надлежно изследван. Представени са позициите на три водещи фигури в областта на логическия позитивизъм – Рудолф Карнап, Уилърд ван Орман Куайн и Карл Попър. Застъпено е твърдението, че концептуалната рамка е инструмент на търсеция за създаването на понятия. Изявена е теоретична позиция във възгледите и разбиранията на автора по разгледаните в текста въпроси. Изложен е целият процес на конструиране на концептуалната рамка – от пространствено-времево подредената система на наблюдаемите предмети и събития, през понятието за реалност, през системата на числата. Обърнато е внимание на въпроса за природата на философския въпрос за съществуването или реалността на числата, проблемът за съществуването на класовете и онтологическата относителност, определянето на термините. Разгледани са последователно собственият език и привичните термини. Отдадено е внимание на мита за концептуалната рамка. Изследването стига до състоянието на transcend.*

***Ключови думи:** концептуална рамка; митът за концептуалната рамка; онтологическа относителност; логически позитивизъм.*

Abstract: *The article is devoted to the problem of the conceptual framework. It covers twenty years of historical and philosophical genesis – the second half of the twentieth century. During this period, the problem was discussed and properly researched. The positions of three leading figures in logical positivism’s field are presented – Rudolf Carnap, Willard van Orman Quine, and Karl Popper. It is argued that the conceptual framework is a tool for the seeker to create concepts. The theoretical position in the views and understandings of the author on the issues discussed in the text is expressed. The whole process of constructing the conceptual framework is presented – from the spatially-temporally ordered system of observable objects and events; through the concept of reality, through the number system. Attention is paid to the philosophical question’s nature on the existence or reality of numbers, the problem of the existence of classes, and ontological relativity, the definition of terms. Own language and habitual terms are considered sequentially. Attention is paid to the myth of the conceptual framework. The study reaches the state of transcend.*

Keywords: *conceptual framework; the myth of the conceptual framework; ontological relativity; logical positivism.*

„Нека да бъдем предпазливи, когато формулираме твърдения, и критични, когато ги проверяваме, но толерантни в допускането на лингвистични форми“

/Рудолф Карнап/

Ако до Кант отговорът на *онтологичните въпроси* се свежда до нещо извън нас, то именно той е *Философът*, който извършва революция във философията, която променя модуса на подобно *търсене* и неговото *обосноваване*. Как? С Кант започва едно *търсене* отговорът, на което може да бъде открит единствено в нас. Възможността да схванем каквото и да е се свежда до положението всяко едно нещо да бъде схванато в заложените в нас *категории*.

По-късно, с установяването и развитието на *логическия позитивизъм*, Карнап придава една особеност на този модус. Чрез тази възможност изменя неговата стойност по начин, спрямо който следва, че тя се свежда до положението, че *познанието на нещата* е в **е з и к а**. Разликата се открива в това, че *познавателните способности на ума* според Кант са сведени до *езикови рамки* според Карнап. *Езиковите рамки* са системи от знаци, характеризиращи се с особени правила, с помощта на които ние придаваме форма на нашите мисли за нещата от и за света. *Проблемът*, поставен с

настоящата статия е относно тези *системи от знаци и особени правила*, които са съдържание на понятието *концептуална рамка*.

Целта, която е зададена с това *търсене*, е да представи основните възгледи и положения за *концептуалната рамка*. Целта обхваща сравнително кратък период от *историко-философския генезис*, двадесет години от втората половина на ХХ^{ти} век, това се отнася и за задачите, по които следва да достигнем до нея.

Задачите, посредством които следва да разгледаме основния проблем и да обосновем целта са:

- Да се представят възгледите на Рудолф Карнап за *концептуалната рамка*;
- Да се представят възгледите на Уилърд ван Орман Куайн за *концептуалната рамка*;
- Да се представят възгледите на Карл Попър за *концептуалната рамка*.

Основното твърдение е, че *концептуалната рамка* е понятие с голямо значение за добиването и овладяването на познание.

Върху рамките на обектите [*frameworks of entities*]. Всяко едно разсъждение върху *рамките на обектите* [*frameworks of entities*] неминуемо подтиква към въпроса, който поставя Рудолф Карнап в „Емпиризъм, семантика и онтология“, а именно не друг, но следния: „съществуват ли свойствата, класовете, числата, пропозициите?“ (Карнап 2020: 241). Този въпрос – **основен въпрос** – поставя на вниманието на питащия, респективно на търсещия, *особени проблеми*. *Какво обуславя подобна особеност? Особеното* в тези проблеми се дължи на *сложността на тяхната природа*. Ерго това са *онтологични по своя характер* въпроси. Подобни въпроси следва да задаваме със знака *ка к в о*. *Ка к в о* е въпросът, чрез който търсим *онтологичното*. Например по следния начин: *какво са свойствата? Какво са класовете? Какво са числата? Какво са пропозициите? Как тогава да бъде намерено решение за тях?* Най-напред, според Карнап, следва да бъде направено и схванато важно разграничение, което има основополагащо значение. Няма място за съмнение, че знакът остава същия. *Онтологичното е неизбежно. То е необходимо. В какво се изразява това разграничение?* Става въпрос за „...разграничение между два вида въпроси, засягащи съществуването или реалността на обектите“ (Карнап, 2020: 241). *Какво ще рече това? Съществуването на обектите и реалността на обектите различни положения на обектите ли означават? Когато нещо съществува не означава ли, че то е реално?*

Реалността на нещо не предполага ли съществуването на нещо? Карнап твърди, че „ако някой иска да говори на своя език за нов вид обекти, той трябва да въведе система от нови начини на изразяване, подчинени на нови правила“ (Карнап 2020: 241). *Защо? Какво налага подобна необходимост? Може би е от естеството на обекта?* Отговорът е в *процеса на търсене* и обосноваването на *обекта*, респективно *обектите*. Именно чрез процеса на търсене и последвалото обосноваване се конструира *рамката*. Според Карнап следва да „...наречем тази процедура конструиране на рамка за въпросните нови същности“ (Карнап 2020: 241). **Концептуалната рамка за същността на всяко отделно нещо.** *Какво предстои след конструирането на рамката?* След като рамката е конструирана може да бъде направено следващо разграничаване, отново засягащо питането като основен инструмент на търсещия. Тези въпроси засягат пряко *съществуването*. *Какви са тези въпроси? До какво се отнасят? Какво е значението на тези въпроси спрямо отделните неща? Спрямо обектите?* Според Карнап има два вида въпроси за съществуване:

- *Вътрешни въпроси.* По своята същност това са: „...въпроси за съществуването на едни или други същности от новия вид вътре в тази рамка“ (Карнап 2020: 241);
- *Външни въпроси.* Това са: „...въпроси за съществуването или реалността на самата рамка“ (Карнап 2020: 241).

*Може да направим следния извод, че и вътрешните и външните въпроси имат онтологичен характер. Знакът и за двете групи въпроси е **к а к в о**.*

За вътрешните въпроси и техните отговори. *Какви са особеностите по отношение на въпросите, които се отнасят до съществуването на едни или други същности от новия вид, т.е. на вътрешните въпроси?*

Най-напред трябва да бъде отбелязано, че новите форми на изразяване имат пряко участие в процеса на формулиране на вътрешните въпроси и възможните отговори. Тогава следва да попитаме: *как да формулираме възможните отговори на преди зададените въпроси?* Подобен въпрос е с не малка важност, защото насочва вниманието към процеса на търсене и обосноваване на обекта. Освен това подобен въпрос насочва вниманието към последващите етапи на процеса на търсене, обосноваване, конструирание на концептуалната рамка, но и на добиването и овладяването на познанието за обекта, за отделното нещо. По-точно, Карнап, казва следното: „вътрешните въпроси и възможните отговори на тях се формулират с

помощта на новите форми на изразяване. Отговорите могат да се намерят или с чисто логически методи, или с емпирични методи в зависимост от това дали рамката е логическа, или фактическа“ (Карнап 2020: 241). Тогава според Карнап има две възможности пред търсеция.

За светът на предметите. Пространствено-времево подредената система на наблюдаемите предмети и събития. Карнап определя тази рамка като най-простата като пояснява, че тя се използва „...във всекидневния език...“ (Карнап 2020: 241). Ето как описва процеса на нейното конструиране. Най-важното условие, което с основание заема първа позиция в процеса е необходимостта да бъде усвоен предметния език. Тогава вече „...възприели този предметен език и заедно с него рамката на предметите, можем да поставяме вътрешни въпроси и да им даваме отговори...“ (Карнап 2020: 241). *Тук отговорите могат да бъдат постигнати чрез емпирични методи*, т.е. необходимо е да бъде направено емпирично проучване. Според Карнап „резултатите на наблюденията се оценяват в съответствие с някакви правила като потвърждаващи или опровергаващи свидетелства по отношение на възможните отговори. (Тази оценка обикновено се извършва, разбира се, по навик, а не като съзнателна, рационална процедура. Но е възможно в рационалната реконструкция да се формулират изрични правила за оценка. Това е една от главните задачи на чистата, за разлика от психологическата, епистемология)“ (Карнап 2020: 242).

Изследването на вътрешните въпроси не може да пропусне, но по необходимост открива пред търсеция *понятието за реалност*.

Понятието за реалност. *Понятието за реалност* е „...емпирично, научно, неметафизическо понятие“. *Какво е отношението между понятието за реалност и характеристиката реалност по отношение на даден предмет?* Карнап казва, че „да признаеш нещо за реален предмет или събитие означава да успееш да го разположиш в рамката на предметите в определена пространствено-времева позиция, така че да е на място, според правилата на рамката, сред другите признати за реални предмети“ (Карнап 2020: 242). Тогава следва, че *невъзможността нещо да бъде разположено в рамката на предметите в определена пространствено-времева позиция и несъответствието на правилата на рамката, което поражда отношение на колизия с другите признати за реални предмети означава не друго, но не-реален предмет или събитие*.

Карнап казва, че „от тези въпроси трябва да различаваме външния въпрос за реалността на самия свят на предметите“ (Карнап 2020: 242). *Защо? Какво налага*

подобно нещо? Според него положението, което налага да бъде правено подобно разграничение по отношение на *външния въпрос* не за друго, но за самия **свят на предметите / обектите**, е необходимо в онези случаи, които следва да покажат на търсещия, че „в противоположност на предишните въпроси този въпрос не се задава нито от човека от улицата, нито от учените, а само от философите“ (Карнап 2020: 242).

Философите. *Кои философи?* В историко-философския генезис са обособени две големи групи философи с нескончаем спор. *Идеалистите и реалистите.* Реалистите „...дават утвърдителен отговор, субективните идеалисти отрицателен...“ (Карнап 2020: 242), но окончателно решение няма. *Защо? Толкова ли е трудно да бъде намерено? Толкова ли е комплексен подобен спор, че решаването, на който да е безуспешно? Изглежда тогава да е сравним със схизма?* Според Карнап, „...защото е поставен по погрешен начин“ (Карнап 2020: 242). *Тогаво кой следва да бъде правилният начин? Има ли правилен начин? Един ли? А повече от един? Каква е връзката със самата рамка? Има ли отношение тук метода, чрез който се стига до отговора – логически или емпиричен метод и ако сега следва да отговорим утвърдително, тогава това не придава ли една друга характеристика на самия въпрос, а именно теоретичен или емпиричен следва да бъде той?* *Inter alia*, нашата скромна позиция следва да сподели **теоретичната страна**, без да омаловажава опита. Меродавно е пояснението, което прави Рудолф Карнап, именно това, че „нещо да е реално в научния смисъл, означава да е елемент на рамката; следователно това понятие не може да се използва смислено за самата рамка“. **Елемент на рамката – нещо реално в научен смисъл, но без смисъл за самата рамка понятие?** Но тогава следва, че „тези, които поставят въпроса за реалността на самия свят на предметите може би имат предвид не теоретичен въпрос, както изглежда от тяхната формулировка, а практически – въпрос на практическо решение, отнасящо се до структурата на езика“ (Карнап 2020: 242). *Структурата на езика?* Изглежда, че подобно положение ни изправя пред избор, това не е убягнало на Карнап, защото той подканва към него: „трябва да направим избор дали да приемем и да използваме формите на изразяване на въпросната рамка“ (Карнап 2020: 242). *Ако обаче не приемем какво следва от това? Има ли значение какъв ще бъде нашия избор – съзнателен или не? От какво зависи подобно положение? В какво се изразява разликата между съзнателният избор и противоположният нему?* Всички тези питання следва да окажат влияние върху процеса на конструиране на концептуалната рамка.

*Ето обяснението, което дава Карнап: „в случая с този конкретен пример обикновено не се прави съзнателен избор, защото всички ние сме възприели предметния език като нещо естествено още в началото на живота си. Независимо от това можем да го разглеждаме като решение в този смисъл: ние сме свободни да продължим или да престанем да използваме предметния език“. В края на обяснението се споменава за отказа от употреба на предметния език. *Какво следва от това? Следното положение е меродавно „във втория случай бихме могли да се ограничим с един език на сетивните данни и други „феноменални“ същности или да конструираме алтернативен на обичайния предметен език, или, накрая, бихме могли да се откажем да говорим“ (Карнап 2020: 242). Дали подобен отказ е решение на проблема? Решение или по-точно е да бъде наречено бягство от проблема? С подобен отказ означава ли, че е налице приемане на света на предметите или точно обратното – това следва да бъде своеобразна форма на протест срещу света на предметите? Тук Карнап казва следното: „щом някой реши да възприеме предметния език, ако се каже, че той е приел света на предметите, няма какво да се възрази“ (Карнап 2020: 242). *Защо? Как следва да бъде разбрано казаното от Карнап? Какво е значението на казаното по отношение на реалността? Според него „...това не бива да се тълкува в смисъл на убеждение в реалността на света на предметите: няма такова убеждение, твърдение или допускане, защото това не е теоретичен въпрос“ (Карнап 2020: 242). Ако не е теоретичен, тогава е емпиричен. Тогава какво означава едно пълно приемане на предметния свят? Не друго, но следното: „да се приеме предметният свят не означава нищо повече от това да се приеме определена форма на езика..., ...да се приемат правила за образуване на твърдения и за проверката, приемането и отхвърлянето им“. *Каква е тази форма на езика? Какво следва от приемането на една определена форма на езика, от приемането на правилата за образуване на твърдения, както за проверката, така и за приемането и тяхното отхвърляне? Подобно приемане утвърждава в нас едни или други положения на нещата. По този начин „...приемането на предметния език води въз основа на направените наблюдения също до приемането и поддържането на определени твърдения, до убеденост в тях“ (Карнап 2020: 242). Тогава следва ли, че промяната в езика, в правилата, следва да води и до промяна в убежденията? Утвърдителният отговор е необходим. Но това е емпиричен език. Тогава следва, че има последици относно реалността, реалността на предметния свят. Защо? Нима реалността на предметния свят има други някакви основания? Нима тази реалност е по-различна от някоя друга или всяка друга? Това е меродавно положение, защото****

„...не може да се формулира на предметния език, нито както изглежда, на някакъв друг теоретичен език“ (Карнап 2020: 243). *Има ли решение този проблем?*

Според Карнап „решението да се приеме предметният език, макар то самото да няма познавателен характер, би трябвало обикновено да се влияе от теоретичното знание също като всяко друго съзнателно решение за приемането на езикови или други правила“ (Карнап 2020: 243). Тук най-напред заключението, че подобно решение няма познавателен характер неминуемо води до *целта* или *целите*, за които възнамеряваме да използваме езика. От значение е и самият избор. Изглежда, че процесът е двустранен. Тогава в двустранността следва да се открие още и *ефективността на езика*, но не единствено. Защото „целите, за които възнамеряваме да използваме езика, например съобщаване на знание за факти, ще определят кои фактори имат значение за избора. Ефективността, плодотворността и простотата при употребата на предметния език могат да бъдат сред решаващите фактори“ (Карнап 2020: 243). Подобно положение следва да помогне на търсещия, който си служи с един или друг език спрямо даден обект, спрямо дадена реалност или положение от реалността, лесно да открие ефективността на един език, респективно неефективността на друг. Тогава това следва да бъде от полза в последващ момент, когато търси познание за даден обект. На този етап теоретичният момент започва да оказва своето влияние, да взима превес. А от своя страна „...въпросите, отнасящи се до тези качества, наистина имат теоретичен характер“ (Карнап 2020: 243). *Но дали тези въпроси имат пряко или косвено отношение към делението, което е станало в историко-философския генезис? По отношение на реализма отговора на Карнап е отрицателен. Нещо повече отговора на подобни въпроси не се свежда просто до положителното „да“ или отрицателното „не“.* На подобен фон тези частици нямат стойност. Защо? *Нали с тях утвърждаваме или отричаме нещо.* Това е „...въпрос на степен“ (Карнап 2020: 243). **Степен.** *Всичко това се обуславя от формата на предметния език. Как? От значение тук са и факторите оказали въздействие върху избора на езика и неговата форма.* Навлизаме в особени състояния на езика. Наместо утвърдителен или отрицателен отговор си служим със **степенуване**. Защото „предметният език в обичайната си форма действително работи много ефективно за повечето цели на всекидневния живот“ (Карнап 2020: 243). *Но не за всички цели. Изглежда и е в реда на нещата да има сфери, в които предметният език в неговата обичайна форма да бъде неефективен. Изводът,* който следва от това е, че всяко едно състояние на езика, от една страна, което съдържа утвърдителен или отрицателен отговор, а от друга положение на степен, разкрива

отделни положения за обектите. *Тогава? Какво следва? Едва ли подобно обстоятелство следва да буди твърде голяма тревога, защото „това е факт, известен от опит“* (Карнап 2020: 243). Карнап прави поредно разграничение, което следва да даде по-голяма яснота относно това положение на формата на предметния език. А именно, че „...ще бъде погрешно да опишем тази ситуация, като кажем: „Фактът на ефективността на предметния език потвърждава реалността на предметния свят“ (Карнап 2020: 243). *Защо?* Може би, защото *фактът на ефективността* има единствено значението на предзадаващо обстоятелство, което единствено да насочи към избора на формата. Тогава вече, както казва Карнап, „...би трябвало да кажем: „този факт прави желателно приемането на предметния език“ (Карнап 2020: 243). Следва, че проблемът е до някаква степен решен, защото е налице приемане на предметния език като първа стъпка в познавателния процес на нещата. Наличен е избор от страна на търсещия.

За системата на числата. Тук вече характера на *рамката* е друг, за разлика от *светът на предметите*, където водещо е значението на *практиката, системата на числата* се отличава със силно изразен *логически характер*. Най-удачният пример е *системата на естествените числа*. Може да заключим, че става преди всичко въпрос за теоретичен превес.

Тогава следва да зададем въпроса как се образува подобна система?

Карнап дава следният отговор: „Тази система се образува чрез въвеждането в езика на нови изрази с подходящи правила: (1) числителни като „пет“ и форми на изречението като „на масата има пет книги“; (2) общия термин „число“ за новите същности и форми на изречението като „пет е число“; (3) изрази за свойства на числата (например, „нечетно“, „просто“), отношения (например „по-голямо от“) и функции (например „плюс“) и форми на изречението като „две плюс три е пет“; (4) числови променливи („m“, „n“ и т. н.) и квантори за универсалните изречения („за всяко n ...“) и екзистенциалните изречения („съществува такова n, че ...“) заедно с обичайните дедуктивни правила“ (Карнап 2020: 243). Представеният от Карнап модел е вариация на теоретично степенуване в *системата на числата*, започва с *обикновен / прост израз спрямо числителна стойност* и съответно подходящ за нея *езиков израз, форма на изречението*. Открива се *общия термин*. Следва да бъдат открити *свойствата, отношенията и валидните функции в системата*. Последното води неминуемо до възможността да бъдат засечени и изолирани *числовите променливи, ergo кванторите*

за универсалните изречения – за всяко n , но паралелно с тях се откриват и екзистенциалните изречения – съществува такава n , че.

Въпреки своя *логически характер* тази рамка съвсем не е лишена от наличието на *вътрешни въпроси*. Но характерното, отличителното е, че „...отговорите... се намират не чрез емпирично изследване, основано на наблюдения, а чрез логически анализ, основан на правилата за новите изрази. Затова отговорите тук са аналитични, т.е. логически истинни“ (Карнап 2020: 243).

Към въпроса за природата на философския въпрос за съществуването или реалността на числата. Онтологичният характер на вътрешните и външните въпроси е валиден модус и по отношение на числата.

Карнап дава следния пространен отговор: „най-напред, съществува вътрешният въпрос, който заедно с утвърдителния отговор, може да се формулира чрез новите термини например, „Съществуват числа“ или, по-експлицитно „Съществува n , такава, че n е число“. Това твърдение следва от аналитичното твърдение „пет е число“ и следователно самото то е аналитично. Нещо повече, то е съвсем тривиално (в противоположност на „Съществува просто число по-голямо от милион“, което също е аналитично, но далеч не е тривиално), защото не казва нищо повече от това, че новата система не е празна. Но това се вижда веднага от правилото, според което новите променливи могат да се заместват с думи като „пет“ (Карнап 2020: 244). Тук най-напред следва да отдадем необходимото внимание на *вътрешния смисъл*. Тогава, продължава Карнап, „...никой, който разбира въпроса „Има ли числа?“ във вътрешния смисъл, нито би поддържал, нито дори би разглеждал сериозно един отрицателен отговор“ (Карнап 2020: 244). *Защо?* Според него е „...правдоподобно да се допусне, че тези философи, които третира въпроса за съществуването на числата като сериозен философски проблем и предлагат обстойни аргументи в полза на едната или другата страна, нямат предвид вътрешния въпрос“ (Карнап 2020: 244). Следва, че вниманието е към външния въпрос. **За онтологията на числата.** От това се заключава, че ако „...попитаме: „В такъв смисъл ли разбирате въпроса: дали ако бихме възприели системата на числата, щяхме да открием, че тя е празна, или не?“, те вероятно биха отговорили: „Ни най-малко. Имаме предвид въпрос, който *предхожда* възприемането на новата рамка“ (Карнап 2020: 244). Следователно за тези философи това е „...въпрос за онтологичния статус на числата – въпросът дали числата имат или нямат някаква онтологична характеристика, наречена реалност (но някакъв вид идеална реалност, различен от материалната реалност на предметния свят), или субсистенция, или статус

на „независими обекти“ (Карнап 2020: 244). По тази причина според Карнап „...тези философи са претърпели неуспех по отношение на външния въпроси на възможните му отговори никакво познавателно съдържание“ (Карнап 2020: 244). *Споделяме казаното от Карнап.* Познавателното съдържание е крайният резултат на всяко търсене, неговото отсъствие, т.е. липсата на познание следва да покаже, че търсенето не е приключило. Тук има и друго, а именно, следното *условно положение*, което се свежда до това, че „ако те не му дадат ясна познавателна интерпретация и докато това не стане, сме оправдани в нашето съмнение, че въпросът им е псевдовъпрос, т.е. въпрос маскиран под формата на теоретичен въпрос, а всъщност е нетеоретичен“ (Карнап 2020: 244). Открива се друг проблем, а именно „в настоящия случай това е практическият проблем дали да се включат в езика новите лингвистични форми, които образуват рамката на числата“ (Карнап, 2020: 244). Изглежда, че емпиричните положения на обектите създават повече затруднения пред търсещия, което е обяснимо предвид прилагането на всяко едно от тях в реалността. Вариациите водят до различен резултат.

Какво се има предвид под възприемането на една рамка? Възприемането на една рамка е възможно едва тогава, когато най-напред е усвоен *езика*. Но това не е достатъчно. Трябва още да бъде избрана *специфичната форма*. Тогава „след като новите форми са въведени в езика, с тяхна помощ е възможно да се формулират вътрешни въпроси и възможни отговори на тях“. Както въпросът може да бъде определен като *практически* или *теоретичен /логически/*, така и отговорът, който следва да бъде даден може да бъде *фактически истинен*, респективно *аналитичен*.

Отново, вече установили какво се има предвид под възприемането на една рамка, следва да направим важното разграничаване между вътрешните въпроси и външните въпроси, които са „...философските въпроси за съществуването или реалността на самата рамка“ (Карнап 2020: 245). Имайки предвид *историко-философския генезис* Карнап казва, че „много философи разглеждат един въпрос от този вид като онтологически въпрос, който трябва да се постави и да получи отговор преди въвеждането на новите езикови форми“ (Карнап 2020: 245). *Защо?* Отговорът е, че „това въвеждане според тях е законно само ако може да се оправдае чрез онтологическо прозрение ., което дава утвърдителен отговор на въпроса за реалността“ (Карнап 2020: 245). Карнап не споделя тази позиция. Според него „...въвеждането на новите начини на изразяване не се нуждае от никакво теоретично оправдание, защото не предполага никакво твърдение за реалност“ (Карнап 2020: 245). *Защо подобна позиция?* Той пояснява, че „ние можем и да говорим... за „възприемането на рамката“

или „възприемането на новите обекти“, тъй като тази форма на изразяване е обичайна, но трябва да се има предвид, че тези изрази не означават за нас нищо повече от възприемане на новите езикови форми“ (Карнап 2020: 245). Изводът е, че подобно твърдение не съществува, защото „привидното твърдение за реалността на рамката на същностите е псевдотвърдение без познавателно съдържание“ (Карнап 2020: 245). Отново всичко се свежда до специфичността на формата, която сме избрали. Положението има практически, а не теоретичен характер. Става въпрос „...дали да се приемат новите езикови форми, или не“ (Карнап 2020: 245). Тук не е налично каквото и да е твърдение. Единствено е допустимо „...да се оценява като повече или по-малко целесъобразно, плодотворно с оглед на задачата, за която е предназначен езикът“ (Карнап 2020: 245). Тогава от подобно положение следва, че може да бъдат изведени *мотивите* „...за решението да се приеме или отхвърли рамката“ (Карнап 2020: 245).

За новите начини на изразяване не е необходимо теоретично оправдание. Не споделяме това твърдение на Карнап. *Теорията* има своите неизменни достойнства. *Съзерцаването на нещата*, на *реалността*, е основата върху която и от която, но и основата, чрез която се изграждат, оформят и придобиват ред понятията, а *езикът е инструмент*. **Тогава концептуалната рамка е инструмент на търсеция за създаването на понятия.**

По тази причина, „приемането или отхвърлянето на абстрактни езикови форми, също като приемането или отхвърлянето на всякакви други езикови форми във всеки клон на науката, трябва да се решава в края на краищата от тяхната ефективност като инструменти, от съотношението между постигнатите резултати и количеството и сложността на нужните усилия“ (Карнап 2020: 246). Изглежда, че става въпрос за ограничаване на езикови форми. *Как?* Тук, в това положение се намираме на онова място в познанието, което е вододелът между теорията и практика; между метафизичното и физичното. На това място се поражда *предразсъдъкът*. Това е опасно място за търсеция, защото предразсъдъкът може да изкриви възприемането на обектите. Ето какво казва Карнап по този въпрос: „да се издават догматични забрани на определени езикови форми, вместо да се изпитват чрез техния успех или провал в практическото им използване, е не само ненужно, това е със сигурност вредно, защото може да възпрепятства научния прогрес“ (Карнап 2020: 246). По този въпрос друг изследовател на концептуалната рамка Куайн е съгласен с Карнап.

Позицията на Уилърд ван Орман Куайн за концептуалната рамка. *Уилърд ван Орман Куайн* в „Две догми на емпиризма“ (1950) казва, че „онтологичните въпроси [...] са на равна нога с въпросите на естествената наука“ (Куайн 2020а: 246), което е в съзвучие с твърдението на *Meuseron*, че „онтологията образува едно цяло със самата наука и не може да бъде разделена от нея“. Неговото /на Куайн/ разсъждение обхваща едно от разклоненията на *основния въпрос*, който беше зададен от Карнап, по-конкретно онази част от него, която се отнася до *класовете*. По отношение на тях Куайн пита следното: „...дали да се допуснат класовете като същности“ (Куайн 2020а: 246). По-горе представихме позицията на Карнап, която се свежда до *избор на удобна езикова форма, удобна концептуална схема или рамка за науката*. Куайн споделя тази позиция, но поставя *условие*, което се свежда до положението, „...че същото може да се приеме по отношение на научните хипотези изобщо“ (Куайн 2020а: 246). На следващо място установеното в *историко-философския генезис* като абсолютно деление между *аналитично* и *синтетично*, което Карнап използва не се споделя от Куайн. Извеждайки своята позиция от основния въпрос Куайн стига и до *проблема за съществуването на класовете*. Безспорно това е онтологичен проблем.

Проблемът за съществуването на класовете. Според Куайн този *проблем* се изразява повече в една „...удобна концептуална рамка“ (Куайн 2020а: 247). Става въпрос за *избор*. Отново. *Избор на какво? Избор на формата на езика. До какво води подобен избор според позицията на Куайн, която за да потвърди позицията на Карнап поставя условия?* За научните хипотези изобщо – защо? Безспорно е, че научните хипотези са свързани и неизменни от концептуалната схема на науката. Куайн казва, че проблемът за съществуването... изглежда по-скоро въпрос на факт“. Той пояснява следното: „...тази разлика е само по степен и че тя идва от смътно прагматичната ни склонност да пригледим една определена нишка от тъканта на науката, а не друга, когато я приспособяваме към някой отделен неблагоприятен опит“ (Куайн 2020а: 247). *Консерватизмът*, казва той, е водещ в подобни избори, *стремежът за простотата* остава на заден план.

Не предполагат ли подобни положения, на нагаждане на една или друга нишка от тъканта на науката, една онтологическа относителност? Именно това е следващия аспект на разглеждане на възгледите на Куайн относно *концептуалната рамка*.

Куайн за онтологическата относителност. За да представи своята позиция по този въпрос, Куайн използва следния пример: „безкритичната семантика е митът за

някакъв музей, в който експонатите са смислите, а думите са табелките“ (Куайн 2020b: 247). *Какво означава това? Експонати? Смисли? Думи? Табелки?* Според него „преминаването от един език към друг означава смяна на табелките. А главното натуралистко възражение срещу този възглед не е възражение към смислите поради това, че са образувания на ума... . Главното възражение си остава, дори да приемем означените експонати не за идеи на ума, а за платонистки идеи или дори за конкретни обозначени конкретни предмети“ (Куайн 2020b: 247 – 248). Куайн доразвива своята мисъл по следния начин. Той пояснява, че „семантиката бива опорочена от пагубен ментализъм винаги когато разглеждаме семантиката на един човек като някак си определена в ума му извън това, което може да се съдържа в предразположенията му към външно поведение. Самите факти относно смисъла, а не обектите, които се мислят чрез този смисъл трябва да бъдат схванати в понятията на поведението“ (Куайн 2020b: 248). Тук трябва да бъде обособено следното. От една страна имаме *натуралистичен възглед за езика*, а от друга е налице *бихейвиоритки възглед за смисъла*. Това е гранично положение, което се разполага между *опита, теорията /логиката/ и психологията*. Свързано е със *съзнаването и осъзнаването на предметите*, на *света на предметите* и тяхното *назоваване* и *света на чистите форми*, към който принадлежат и *числата*, за които стана въпрос. Докато разглежда възгледите на Дюи и съпоставя със своите, Куайн казва следното, което пояснява музейния мит: „от гледна точка на музейния мит думите и изреченията на един език имат точно определен смисъл“ (Куайн 2020b: 248). Тогава има две положения. *Първото*, чрез наблюдение да открием смислите на думите на даден език, който е непознат за нас. *Второто*, което е теза на Дюи, изисква да приемем, че „смисълът... е преди всичко свойство на поведението“ (Куайн 2020b: 248). *Какво ще рече това? Смисъл и поведение?* Нищо друго освен, че „...ние признаваме, че няма смисли, нито съвпадение на смисъла, нито разлика по смисъл, извън това, което се съдържа в предразположението на хората към външно поведение“ (Куайн 2020b: 248). В подобна ситуация ние не просто търсим смисъла на думите на даден език. Това е по-сложен процес. Неговата същност се съдържа в *определянето на термините*. Това е дейност на духа, да намери подходящото средство – дума, в която да вложи смисъла на даден обект. Да създаде понятие.

Куайн казва, че „определянето на термините, които обозначават различни обекти в английския, е свързано с комплекс от взаимно свързани граматически частици и конструкции: окончания за множествено число, местоимения, числителни, „е“ в смисъл

на тждество и неговите адаптации „същия“ и „друг“ (Куайн 2020b: 250). Подобно положение е валидно не само за английския, но за немския, италианския, българския и т.н. езици, всеки със своите специфични особености. *Положенията на съвпадане* на от една страна „...обстоятелствата на употреба...“ на даден език и *асоциациите*, които правим на усвояния от нас език Куайн наричан „...аналитични хипотези“ (Куайн 2020b: 250). Онази част, която остава извън положенията на съвпадане, т.е. остава неопределена не се отнася до „...съдържанието на понятието“ (Куайн 2020b: 250), но до *обема на понятието, референтът. Какво следва да означава това?* Куайн разяснява по следния начин: „бележките ми за неопределеността започнаха с поставянето под съмнение на съвпадението на смисъла“ (Куайн 2020b: 251). Следва „...да си представим „израз, който с еднакво основание може да се преведе на английски по два начина, различаващи се по смисъл на английски“ (Куайн 2020b: 251). Тогава „без съмнение, съвпадението на смисъла е неясно понятие, което многократно е било критикувано“ (Куайн 2020b: 251). Ето защо „за два предиката с един и същ обем никога не е било ясно кога да се каже, че имат един и същ смисъл и кога не“ (Куайн 2020b: 251). Ясно може да бъде открито, това, че „референтът, обемът се смята за това, което е установено“, а „смисълът, съдържанието на понятието – за неустановеното“ (Куайн 2020b: 251). *Защо Куайн прави това пояснение?* За да покаже *неопределеността. Неопределеността на какво или спрямо какво?* „Неопределеността на превода, пред която сме изправени сега обаче, засяга еднакво обема и съдържанието“ (Куайн 2020b: 251). Но и за да покаже, че „самият референт се оказва неустановим с помощта на поведението“ (Куайн 2020b: 251). Това важи само за *непознатия език*.

Собствения език. Със собствения език е друго. А именно, Куайн пояснява, че „в ограничените рамки на собствения ни език можем да продължим, както винаги, да смятаме изказванията за обема за по-ясни от тези за съдържанието. Защото неопределеността.... идва само от свързаната с нея неопределеност на превода на английския апарат за обособяване на индивидите – съставен от местоимения, множественото число, тждеството, числителните и т.н.“ (Куайн 2020b: 251). Ако обаче целият този апарат за обособяване на индивидите – съставен от местоимения, множественото число, тждеството, числителните и прочие и прочие бъде „...разгледан като неизменен“ (Куайн 2020b: 251), то „няма да се сблъскваме с такава неопределеност“ (Куайн 2020b: 251).

За привичните термини. Според Куайн „неустановеността на референта може да се пренесе още по-близо, отколкото в случая със съседа: можем да я приложим към

самите себе си“ (Куайн 2020b: 252). *Как?* Проблемът намира своето решение в собствения език. Неговият пълен набор от предикати и помощни средства. Това става посредством една координатна система върху която нанасяме цялата „...мрежа от термини, предикати и помощни средства...“ (Куайн 2020b: 252). Ние търсим посредством привичните термини и чрез интерпретация на помощните частици всички онези възможни речеви положения, които могат да попълнят неустановеността на референта. Това изглежда да бъде едно особено отнасяне, защото то е търсене в нас самите и чрез нас, то е духовно, съзерцателно. То е възможно чрез нашите познания на езика, но и чрез него като познат език и ведно средство за откриване на смисъл. Откриването на смисъл в координатната система посредством привичните термини е процес на изграждане на повече от един модел, на повече от една концептуална схема на смисъл чрез установяване на свързването на отделните привични термини в координатната система, тогава следва, че посредством тези модели, посредством тези свързани концептуални схеми може да бъдат налични повече състояния на открит смисъл от едни и същи термини в зависимост не просто от тяхното място върху плоскостта на координатната система, но и от положенията на свързване на два и повече термини. Един термин следва да може да бъде свързан с повече от един термини, а освен това са налични и положения на пресичане на изградените модели.

Позицията на Карл Попър за концептуалната рамка. Петнадесет години след трудовете на Карнап и Куайн, в които разсъждават върху *концептуалната рамка*, през 1965 година Карл Попър написва „Митът за концептуалната рамка“.

Способността да се говори повече от един език е съпътствана от проблема за съвършенството на превода. Попър казва, че „всеки, който говори повече от един език, знае, разбира се, че съвършените преводи от един език на друг са голяма рядкост, ако въобще съществуват“ (Попър 2020: 255). Става въпрос за „...невъзможността на един език да се опише състояние на нещата, което може да се опише на някой друг език“ (Попър 2020: 255). Отново сме изправени пред търсене на смисъл. Но има и друго. На другия език няма еквивалент. Не може да опишем състоянието на обект. За целта трябва да се пристъпи към едно по-подробно обяснение в превода. Според Попър е валидно и следното положение, именно, че „...може да възникне по-радикална невъзможност. Например можем да конструираме изкуствен език, който съдържа само едноместни предикати, така че на този език да можем да кажем „Павел е висок“ и „Петър е нисък“, но не и „Павел е по-висок от Петър“ (Попър 2020: 255). Последницата

е, че тук на нововъведения изкуствен език липсва *сравнителната степен* и чрез него сме способни единствено на превод с прости изречения.

Но подобно положение може да бъде наблюдавано не само в изкуствените езици, но и в естествените. Все пак езика се формира посредством начина на мислене, въпреки че се използва от самото мислене. *За какво става въпрос?* Попър привежда пример от едно наблюдение на Бенджамин Лий Уорф. Примерът касае естествен език, а тук специално възприятието е повлияно от граматиката на езика или всъщност процеса е двустранен – предполага двойно обуславяне.

Ето примера: „В хопи има две времена, които могат неадекватно да се предадат със следните две изречения: „Фред се захвана със сеченето на дърва“ и „Фред засече дърва“. Първото ще се използва от говорещия хопи, ако той очаква Фред да *продължи* сеченето известно време. Ако говорещият *не* очаква Фред да продължи да сече, той няма да каже на хопи: „Фред се захвана със сеченето“. Той ще използва другото граматическо време, което се предава с „Фред засече“. Но работата е там, че говорещият хопи не иска, използвайки тези времена, просто да изрази различни очаквания. Той иска да опише две различни състояния на нещата – две различни обективни ситуации, две различни състояния на обективния свят. За едното време можем да кажем, че описва продължително *състояние* или повтарящ се *процес*, докато другото описва началото на краткотрайно *събитие*“. (Попър 2020: 256)

Може да направим следния извод: особеният момент е свързан с изразяването на състоянието на нещата във времето, а не с очакването, което остава на заден план. Става въпрос за *процес* и за *събитие*, което е краткотрайно по своята продължителност във времето.

Още става въпрос за влиянието на граматиката на даден език върху истинността не, върху начина на разбиране, върху възприятието на невладеещия езика, но и този който иска да предаде смисъла на собствения език. *Как?* Посредством относителността на езика, която се открива най-ясно в процеса на превод и интерпретация на знаците. Самата истинност, казва Попър не подлежи на съмнение. *Тогаво какво? И къде е проблематичното?* В неспособността едни или други знаци да бъдат преведени на друг език. В отсъствието на точен смисъл. Това е последица от липса на знак. Няма дума, в която да бъде вложен смисъл, следователно с която да говорим, да назовем обекта. Тогаво следва, че липсва понятие или средство с което да послужим, да приведем едно понятие. Попър казва, че „в терминологията на Куайн това може да се нарече „онтологическа относителност“ на езика“ (Попър 2020: 257).

Случва се противопоставяне посредством сравняването на нашия собствен език и другия / другите езици, които сме овладели. Попър пояснява, че „при сравнителното изучаване на тези езици ние използваме по правило собствения си език като метоезик, т.е. като език, на който говорим за езиците обекти на изучаване (включително собствения ни) и на който ги сравняваме“ (Попър 2020: 257). От този процес на изучаване и сравняване ние посредством „критиката“ като основно средство /Попър/ сме в ситуация да надминем собствения език. Подобно положение ни поставя в ситуация на надрастване [*transcend*] собствения си затвор. Но резултатът, както установява Попър е нов затвор – по-голям.

Transcend. *За какво по-детайлно става реч?* Според Попър „затворите са рамките. И тези, които не обичат затворите, би трябвало да са настроени срещу мита за рамката. Те ще приветстват дискусиата с партньор, който идва от друг свят, от друга рамка, защото тя ще им даде възможност да открият непочувстваните си досега окови, да разчупят тези окови и така да надминат [*transcend*] себе си. Но това излизане от затвора ни естествено не е въпрос на рутина: то може да бъде само резултат на критически и творческо усилие“ (Попър 2020: 258).

Концептуалната рамка обхваща единствено езика. Езикът е средството, посредством което ние улавяме нещата от света чрез понятията. Разглеждайки възгледите на Карнап, Куайн и Попър откриваме, че „пред съда на опита застава цялата конструкция на нашето знание“. Нещо повече. Всичко в тази конструкция е „...конвенционално“ (Куайн казва „прагматично“) и същевременно всичко е фактическо. Ракурса е прагматичен. Езика е просто средство. Но много важно. Без него ние не можем да си служим с понятията. Усвояването на родния език е основна предпоставка за познанието за света, но и за познанието на другите езици – естествени или изкуствени. Тази негова мета-функция има решаващо значение за разбирането – на света като пространствено-времево подредената система на наблюдаемите предмети и събития от една страна и системата на числата като рамка с логически, а не фактически изявен характер.

ЛИТЕРАТУРА:

Карнап, Р. 2020. Емпиризъм, семантика и онтология (1950). – В: Съст. Герджиков, С., Янакиев, К. *Философия на науката*. София: Св. Климент Охридски.

Куайн, У.В.О. 2020а. Две догми на емпиризма (1950). – В: Съст. Герджиков, С., Янакиев, К. *Философия на науката*. София: Св. Климент Охридски.

Куайн, У.В.О. 2020б. Онтологическата относителност (1968). – В: Съст. Герджиков, С., Янакиев, К. *Философия на науката*. София: Св. Климент Охридски.

Попър, К. 2020. Митът за концептуалната рамка (1965). – В: Съст. Герджиков, С., Янакиев, К. *Философия на науката*. София: Св. Климент Охридски.

REFERENCES

Carnap, R. 2020. Empirizam, semantika i ontologiya (1950). – In: (eds.) Gerdzhikov, S., Yanakiev, K. *Filosofiya na naukata*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Quine, W.V.O. 2020a. Dve dogmi na empirizma (1950). – In: (eds.) Gerdzhikov, S., Yanakiev, K. *Filosofiya na naukata*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Quine, W.V.O.2020b. Ontologicheskata odnositelnost (1968). – In: (eds.) Gerdzhikov, S., Yanakiev, K. *Filosofiya na naukata*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Popper, K. 2020. Mitat za kontseptualnata ramka (1965). – In: (eds.) Gerdzhikov, S., Yanakiev, K. *Filosofiya na naukata*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.